

Література:

1. Жаботинская С. А. Когнитивная лингвистика: принципы концептуального моделирования / С. А. Жаботинская // Лінгвістичні студії. – Черкаси : Сіяч, 1997. – Вип. 2. – С. 3–11.
2. Крамаренко М. Л. Аксиологічна прагмасемантика англомовного рекламного тексту : автореф. дис. канд. філол. наук : спец. 10.02.04 / М. Л. Крамаренко. – Донецьк, 2005. – 20 с.
3. Кубрякова Е. С. Краткий словарь когнитивных терминов / Под общей редакцией Е. С. Кубряковой. – М. : МГУ, 1997. – 245 с.
4. Минский М. Фрейм для представления знаний / М. Минский. – М. : Энергия, 1979. – 152 с.
5. Попова З. Д. Очерки по когнитивной лингвистике / З. Д. Попова, И. А. Стернин. – Воронеж : Истоки, 2001. – 191 с.
6. A Comprehensive List of Airline Slogans : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://thetravelinsider.info/airlines/airlineslogansb.htm>
7. Airline Slogans : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.thinkslogans.com/slogans/advertising-slogans/airline-slogans/>
8. Flight: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.merriam-webster.com/dictionary/flight>
9. Flight: [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.oxforddictionaries.com/definition/english/flight>
10. Wensveen John. G. Air Transportation: a management perspective. – 6th ed. [Text] / John. G. Wensveen. – GB: MPG Books LTD, Bodmin, Cornwall, 2007. – 569 p.

УДК 81'373.43 = 161.2

І. М. Бабій,

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, м. Тернопіль

СЕМАНТИКА ТА СТРУКТУРА ОКАЗІОНАЛЬНО-ПРЕДМЕТНОЇ НОМІНАЦІЇ В АВТОРСЬКІЙ КАРТИНІ СВІТУ ВОЛОДИМИРА ВИННИЧЕНКА

У статті розглядаються іменникові індивідуально-авторські неологізми, які функціонують у прозових творах Володимира Винниченка. Проаналізовано семантику та структуру іменникових лексичних інновацій. Найчисленнішими лексико-семантичними групами іменникових неологізмів В. Винниченка є назви осіб та абстрактні назви. У результаті здійсненого дослідження встановлено, що індивідуально-авторські неологізми активно виконують оцінювальну роль у контексті твору.

Ключові слова: неологізм, авторський неологізм, лексична інновація, неолексема, назви осіб, складне слово.

В статье рассматриваются индивидуально-авторские новообразования-существительные, которые функционируют в прозе Владимира Винниченко. Проанализированы семантика и структура лексических инноваций. Самыми большими лексико-семантическими группами новообразований-существительных В. Винниченко являются названия лиц и абстрактные названия. В результате проведенного исследования установлено, что индивидуально-авторские неологизмы выполняют оценочно-экспрессивную роль в контексте произведения.

Ключевые слова: новообразование, авторский неологизм, лексическая инновация, неолексема, наименования лиц, сложное слово.

In the article we study the individual author's neologisms which function in fiction by V. Vynnychenko's. We analyse the semantics and structure of noun lexical innovations. The majority of lexical and semantic group of noun neologisms in V. Vynnychenko's prose the names of people and abstract nouns. As a conclusion it is revealed that individual author's neologisms perform evaluative and expressive function in the story.

Key words: neologism, author's neologism, lexical innovation, neo-lexeme, nomination of people, complex word.

Проблема номінації є однією з найактуальніших у сучасній лінгвістиці, розв'язання якої ґрунтується на з'ясуванні способів та засобів називання. В останні десятиліття помітно зріс дослідницький інтерес до індивідуально-авторської номінації. На сучасному етапі розвитку лінгвістики авторські неологізми глибоко вивчаються відомими вітчизняними науковцями, серед яких Г. Вокальчук, Ж. Колоїз, Д. Стишов, Н. Сологуб, С. Єрмоленко, А. Мойсієнко, Г. Сюта, Н. Клименко, С. Карпіловська, Н. Адаш, Д. Мазур, В. Герман та ін.

Система індивідуально-авторських лексичних інновацій у художній картині світу Володимира Винниченка поки що не була предметом мовознавчих розвідок. **Об'єктом** нашого дослідження буде okazіонально-предметна номінація у художніх творах письменника. Відсутність подібних досліджень та необхідність вивчення індивідуального словотворення В. Винниченка зумовлює **актуальність** теми.

Мета пропонованої праці – проаналізувати семантику, структуру та особливості функціонування іменникових лексичних інновацій у художніх творах В. Винниченка. Матеріалом для нашого дослідження послужить мала проза письменника та романи «Сонячна машина», «Записки Кирпатого Мефістофеля».

У тлумачному словнику лінгвістичних термінів okazіональними називають «слова, що утворюються за наявними в мові моделями, але не використовуються в загальноживаному словнику. Okazіоналізми мають індивідуальний характер, вживаються тільки в умовах певного контексту, який дає змогу розкрити їхнє значення» [9, с. 113].

Іменникові лексичні інновації, виявлені у прозових творах В. Винниченка, становлять досить чисельну категорію найменувань. Із врахуванням семантико-граматичного підходу неологізмів-іменників письменника можна розподілити на три лексико-граматичні групи: назви осіб, іменники з конкретно-предметним значенням, іменники з абстрактним значенням.

Таблиця 1

№ за/п	Лексико-граматичні групи	Кількість
1.	Назви осіб	98
2.	Іменники з конкретно-предметним значенням	35
3.	Іменники з абстрактним значенням	52

Новотвори – назви осіб

Велику частку серед виявленої неологічної лексики становлять назви осіб, які можна об'єднати у кілька лексико-семантичних груп. Індивідуально-авторська номінація осіб В. Винниченка відбувається за такими ознаками:

– рід занять, діяльність: **поет-творець, прем'єр-любовник, дозорець-листоноша, маляр-омнеїст** (*Сотні тисяч поетів-творців уступає в добу творчості* («Сонячна машина», I, с. 744));

– внутрішні (характерологічні) якості, психологічні властивості: **щедряк, деспот-мужчина, ідоляка, мурля, мурляка, барбосяка, шморкляк, вахляка** та ін. (*І кондуктор, і пасажирів вражено зиркають на щедряка, який, однак, виглядом своїм не робить враження мільярдера* («Сонячна машина», I, с. 573); – *Карпо!! – визиряється Гудзик. – Ти на прохodu прийшов сюди? Мурляка чортова!*; – *Знов солону розкидав, вахля-яко!* («Біля машини», с. 108);

– соціальний статус, роль у суспільстві, матеріальне становище: **поденщик-босяк, безштанько, горівник-мужик, дикун-каторжан, брат-людина** (*Вона сама – селянка, дочка горівника-мужика, її батьків* («На той бік», с. 148)); – *«Гей, бережись, Осипе! Я, твоя правда, безштанько, а в'язи тобі скручу... Я – безштанько, хай так, я Одарки не візьму, сам знаю* («Терень», с. 72));

– політичні уподобання, вираження поглядів: **україножер, малорос-європеєць, шпик-демократ** (*–Ми, малороси-європеїці, скажемо нове слово старій нашій неньці Україні!* («Малорос-європеєць», с. 61));

– інтелект, розумові здібності, особливості мислення: **дурій, ідіот-чоловік, кретин-інаракіст** (*Ви радієте з цього, а я благословляю наш самообман, я з побожністю цілую сліди брехні всіх дуріїв людства, всіх бідних пророків його, які так зворушливо, наївно вірили в свій грим* («Сонячна машина», II, с. 777));

– збірні назви з негативним забарвленням: **халамидра (мерзота), халамидня** (*Ви ж самі знаєте, скільки коло нас усякого халамидра, всякої мерзоти крутиться. Ідейних людей не вистачить скрізь* («На той бік», с. 130); – *Зібралась халамидня та й робить, що хоче. Коні забрали, гроші забрали, землю забрали. Могли б, то й душу забрали б* («На той бік», с. 142)).

Іменникові лексичні новотвори В. Винниченка на позначення осіб найчастіше утворені суфіксальним способом та словоскладанням. Найбільш продуктивними є моделі творення назв осіб за допомогою суфіксів *-як/ -як(а)*: **щедряк, мурляка, барбосяка, вахляка** та ін. Такі оказіоналізми, як правило, містять оцінно-експресивне забарвлення. Однак, як свідчить матеріал нашого дослідження, більшість авторських іменникових назв осіб є складними за структурою і виникли способом словоскладання. Юкстапозити утворені шляхом поєднання двох твірних іменників: **дозорець-листоноша, поет-творець** та ін.

Іменники-новотвори з конкретно-предметним значенням

За характером позначуваного (конкретне/абстрактне) іменники поділяються на **конкретні** й **абстрактні**. Конкретними є іменники, в яких типізується лише конкретне уявлення про предмет [8, с. 38]. Лексико-граматичний розряд конкретних іменників охоплює іменники, які позначають дискретні предмети, тобто такі предмети, що існують окремо, а отже, підлягають рахункові [6, с. 51]. На відміну від абстрактних, конкретні іменники позначають предмети, істоти, явища і под., які сприймаються органами чуття людини. До конкретних іменників належать також назви часових одиниць, імена людей, географічні назви, власні назви, «тобто предметність конкретних іменників набагато ширша від її узвичаєного розуміння» [12, с. 324]. Усі конкретні іменники, крім множинних, мають форми однини і множини.

У неологічному словнику В. Винниченка іменники-новотвори з конкретно-предметним значенням становлять окрему лексико-граматичну групу. В означеній групі слів «потужним є власне семантико-словотвірний чинник, що й визначає предметність у класі іменників» [1, с. 220].

Матеріал дослідження дав підстави виокремити кілька тематичних груп іменників-назв конкретних предметів:

а) назви предметів, побутових речей, виробів, інструментів: **підкова-стіл, руки-корита, гній-крем, документи-докази** (*Так само пан Рінкель повинен із свого боку доставити документи-докази* («Сонячна машина», I, с. 527); *Палали печі, совались велетенські руки-корита з переділами* («Сонячна машина», III, с. 747));

б) назви одягу, взуття: **жупанці-безрукавки** (*Візники у плисових жупанцях-безрукавках, високо піднявши лікті, війкали...* («На той бік», с. 110));

в) назви засобів пересування, машин, механізмів: **машина-звірюка** (*Раз за разом чується дзиччання й ревіння машини-звірюки, яку все більше розпалює Данило* («Біля машини», с. 112));

г) назви приміщень, місць, будівель тощо: **велетні-будинки, скрині-будинки, фотелі-ложі, камури-грандотелі, камера-божевілля, очі-вікна, сітка-стеля** (*Небо бозна-де, десь далеко-далеко над височеними прорізами велетнів-будинків* («Сонячна машина», I, с. 572); *Може, десь у цей момент у одному з тих скринь-будинків весело сміється, плаче, спить* («Сонячна машина», I, с. 487); *І стіни хапливо, вражено розплющують очі-вікна, з вікон висуваються заспані, розжудовчені, ошелешені голови* («Сонячна машина», III, с. 840));

г) назви рослин: **розрив -трава** (*Що за ним є? Талісман, розрив-трава, яка верне вкрадене злим чарівникам царство? Чи страховища, які закутують її? І не віриться князівні Елізі, що там є розрив -трава* («Сонячна машина», I, с. 510));

д) назви тварин: **орел-хижак, орел-падлоїд, улюблениця-квочка** (*Над Берліном, як велетенські орли-падлоїди над труном, кружляє згря літаків* («Сонячна машина», III, с. 871); *...а в куточку в холодку длубається улюблениця-квочка з курчатами...* («Сонячна машина», I, с. 577)).

Як свідчить матеріал нашого дослідження, переважна більшість іменникових лексичних інновацій В. Винниченка на позначення конкретних предметів є складними за структурою. Основний спосіб їх творення – юкстапозиція. Як правило, твірною базою виступає два іменники, а саме: **птиця-мати** ← птиця, мати; **документ-доказ** ← документ, доказ; **гній-крем** ← гній, крем і под.

Іменники-новотвори з абстрактним значенням

Абстрактні іменники – назви понять, суттєві ознаки яких узагальнюються настільки, що втрачається зв'язок з їх носіями [8, с. 39]. В. Виноградов стверджував, що «значення предметності є тим семантичним засобом, за допомогою якого на базі назви поодинокого предмета формується узагальнене позначення цілої категорії (класу) однорідних предметів або абстрактного поняття» [8, с. 39].

Маючи загальнограматичне значення предметності, оформлюване незалежними граматичними категоріями роду, числа й відмінка, абстрактні іменники позначають не власне предмети, об'єкти, а абстраговані, узагальнені й представлені мовою у вигляді предметів ознаки, властивості, дії, процеси, безпосередньо пов'язані з існуванням конкретних, матеріальних об'єктів [12, с. 325].

До лексико-граматичного розряду абстрактних іменників належать іменники на позначення властивостей і ознак, дій і процесів, почуттів і психічного стану, одиниць міри і ваги, наукових понять. Абстрактні іменники позначають поняття, які людина може пізнати лише способом мислення.

Диференційною граматичною ознакою цих іменників є неповна парадигма числа. «Вказуючи на нераховані, непредметні й нематеріальні за своєю природою явища, позбавлені кількісних протиставлень, ці іменники вживаються тільки

або переважно у формах однини» [6, с. 51]. Невелика частина абстрактних іменників зі значенням дій, процесів, станів, відрізків часу має тільки форму множини.

Абстрактні іменники переважно мотивовані, вторинні, твірними для яких є прикметникові і дієслівні основи. Словотвірне значення в цих іменниках виражається суфіксами *-ість*, *-ин(а)*, *-изн(а)*, *-анн(я)*, *-енн(я)*, *-ізм*, *-ство(о)* та ін.

Іменники з абстрактним значенням складають клас слів, що «характеризують відношення між особами, виражають їхні почуття, ставлення до об'єктів дійсності, позначають широкий спектр дій, процесів» [1, с. 233].

Важливе місце в неологічному лексиконі В. Винниченка посідають іменникові неолоксми з абстрактним значенням. Такі лексичні інновації можна об'єднати у кілька тематичних груп, а саме:

1) назви психічних станів людини: **байдужжя**, **співжаль**, **одчай-безсилля**, **грізність** (*І що довший той ланцюг, то апатичніше, безнадійніше, то більше звички й байдужжя в цих образах* («Записки Кирпатого Мефістофеля», с. 367));

2) назви рис характеру, манери поведінки, міжособистісних стосунків: **самозасліплення**, **самоврятування**, **півопір**, **слабоволість**, **самозаклання** (*Танцювати до закривавлення свого серця, до заціпленої нестями, до екстазу самозаклання* («Сонячна машина», II, с. 734); – *Для збройного опору немає зброї. Саботаж – півопору* («Сонячна машина», III, с. 885); – *...І то вже слабоволість, що я дав тобі грошей* («Записки Кирпатого Мефістофеля», с. 339));

3) назви психічних, інтелектуальних властивостей, особливостей характеру тощо: **перекональність** (*Людині з нахилами медіума дається в руки який-небудь предмет, для більшої перекональності скло* («Сонячна машина», II, с. 660));

4) назви негативних властивостей, станів осіб: **богозневажливість** (*І таке дитяче, чисте зворушення, така тиха благість, така радісна туга випромінюються з цього мертвого мармуру, що глузливою богозневажливістю здається дзвякання посуду...* («Сонячна машина», I, с. 460));

5) назви дій, рухів, процесів та способів виконання: **перетвір**, **перестрій**, **звідомленість**, **вирисуваність**, **пресія** та ін. (*Бо перестрій громадянства має бути результатом органічного перетвору його, а не наслідком появи якогось фантастичного винаходу* («Сонячна машина», II, с. 662); – *...Я не хочу робити на вас ніякої пресії* («Записки Кирпатого Мефістофеля», с. 257));

6) назви дій та їх результатів: **праця-конечність**, **праця-каторга**, **праця-обов'язок** (*Руді, Ти вбив страшного діявола: працю-конечність, працю-обов'язок. Тільки Сонячна машина показує, що працю-каторга є прокляття людини* («Сонячна машина», II, с. 717));

7) назви видів робіт, типу професійної діяльності: **труподство**, **зłodіяцтво** (*...Розбишацтво, зłodіяцтво таке повелось, якого вже сотні літ тут у нас не чувано* («Сонячна машина», III, с. 751); *Господи, яка страшна, запекла річ труподство! До чого сліпа, вперта й смішна. Сил немає балакати* («Сонячна машина», III, с. 895));

8) наукові поняття: **сонцеїзм**, **всєїзм** (*Стиль омнеїзму! Розуміється, омнеїзму, всєїзму, всього, що тільки можна зібрати, купити...* («Сонячна машина», I, с. 384–385); *А тут ганьба, а тут краще смерть, ніж урятувати, може, щастя всього людства? Отакий сонцеїзм? Отакий героїзм?* («Сонячна машина», III, с. 887));

9) узагальнені назви емоцій, якостей, внутрішніх властивостей: **горе-море**, **пісня-кохання**, **наядність**, **божеськість** (*...колись римські імператори називали себе богами, та й то вся їхня божеськість виявлялась не в чому іншому, як усе ж таки в тому, що вони добре їли, пили, одягались та кохали жінок* («Сонячна машина», II, с. 627–628); *... панна Ольга... поширила темно-сині морські очі й напустила в них такої жалібної, ласкаво-наївної наядности, що доктор кашлянув і потупився* («На той бік», с. 126));

10) назви міфічних істот, божеств: **бабка-русалка**, **чорттик-спокусник**, **бандит-янгол**, **бог-кавалер** (*...і ти маєш справу не з наївним, дурнуватим чорттиком-спокусником...* («Сонячна машина», I, с. 456); *...боги-кавалери неохоче й не дуже слухняно відриваються від дам і беруться до зброї...* («Сонячна машина», III, с. 767));

11) назви явищ природи, географічних об'єктів тощо: **зморшки-рівчаки-провалля**, **сйявочко**, **сонце-мати** (*І сонце-мати всіх їх разом цілувало* («Сонячна машина», I, с. 574)); *Починався яр, – степовий, крутий, суворий, із проритими водою зморшками-рівчаками-проваллями* («На той бік», с. 152)).

Матеріал дослідження дозволяє стверджувати, що більшість наведених іменникових лексичних новотворів з абстрактним значенням утворені суфіксальним способом. Найбільш продуктивними є моделі творення неологізмів за допомогою суфіксів:

-ість від прикметникових і дієприкметникових основ: **грізність**, **наядність**, **вирисуваність**, **перекональність**, **звідомленість** (**божеськість** ← **божеський**);

-j(a) від прикметникової основи: **байдужжя**.

Невелику групу неолоксем утворено за допомогою нульової суфіксації: **перетвір**, **перестрій** (**перетвір Ø** ← **перетворити**). Велику частку серед виявленого неологічного корпусу становлять композити, утворені, як правило, шляхом поєднання двох іменників: **сонце-мати**, **бог-кавалер**, **пісня-кохання**, **горе-море**, **праця-каторга**, **праця-обов'язок** та ін. Виявлено тільки один іменник, що виник на базі трьох компонентів: **зморшки-рівчаки-провалля**.

Проілюстровані okazіональні утворення дозволяють стверджувати, що семантично найбільш розгалужену систему іменникових новотворів В. Винниченка становлять іменники з абстрактним значенням. Здійснений аналіз неологічної палітри В. Винниченка виявив велику кількість авторських лексичних новотворів із психологічною навантаженістю, які, власне, сприяють відтворенню внутрішнього світу персонажів, окресленню психологічного стану. Так, тривогу, безнадію і відчай героїв передає іменник-неологізм **одчай-безсилля** у контексті: *Вартові ходять рівною, твердою ходою, одно-мнитно постукуючи підборами і пильно поглядаючи угору, на сих блідих, патлатих людей, які наче прикипіли в німому одчаю-безсиллі до ґрат і навіть не ворухнуться, ніби вони витратили всі сили на сей одчай* («Темна сила», с. 127).

Важке та безрадісне життя селян-трудівників вичерпно передає іменник **горе-море** у нарисі «Хто ворог?». Автор опи-сує будні заробітчан, чие життя – злиденне, тяжке, без надій на краще майбутнє. Біди, горя стільки, скільки безмежного моря. Новотвір **горе-море** письменник ужив у розмові дядьків-робітників: *Один з дядьків зітхає, підводиться й каже:*

– *Горе-море, пий його не вип'єш...*

– *А не вип'єш, – охоче згоджується курець. – Не вип'єш! Багато його, того горя... Б-ба-гато. А жити треба; хоч потрошку, а треба.*

– *Нічого! – посміхається сумний дядько. – Аби живі, а голі будемо.*

– *А будемо...*

І всі сумно змовкають, дивлячись у вогонь («Хто ворог?», с. 107).

Дослідники творчості В. Винниченка вважають, що у малій прозі письменника «відбилися імпресіоністські віяння того часу; його по праву можна вважати предтечею українського імпресіонізму. Винниченка цікавить незримий процес

духовного становлення особистості, усвідомлення нею соціальних зв'язків у суспільстві, пробудження в людях громадянського почуття відповідальності за все, що відбувається... Винниченко знов і знов повертається до людини, заглиблюється в її дух і почуття, щоб з'ясувати, яка вона, ця людина? Майже кожний із винниченківських героїв шукає свою формулу щастя і повноти життєвідчуттів...» [7, с. 93]. Однак, герої творів письменника, як правило, – безнадійно нещасливі, скривджені долею, доведені до відчаю люди. Змалюванню важкого й нещасливого життя персонажів, відтворенню їх душевних мук та страждань слугує вся образно-стильова система творів, весь корпус зображально-виражальних засобів. Навіть виявлені нами неолексеми – часто психологічно навантажені, нерідко репрезентують внутрішній світ героїв, їх сумний настрій, безнадію, відчай тощо: **співжаль, одчай-безсилля, слабоволість, байдужжя, грізність, півопір**. І супроводжує безрадісне існування персонажів **праця-каторга, праця-обов'язок, праця-конечність**.

Проаналізований матеріал дозволяє стверджувати, що вагомим естетичним засобом Винниченкового живописання виступають індивідуально-авторські неологізми. Мовне новаторство В. Винниченка репрезентує іменникова неологічна лексика. Своєю новизною та стилістичним навантаженням виділяється група номінацій осіб, більшість із яких відіграє оцінну й емоційно-експресивну роль. Крім того, виявлено велику кількість авторських лексичних новотворів із психологічно навантаженістю, які сприяють відтворенню внутрішнього світу персонажів.

Зауважимо, що майже всі Винниченкові неолексеми утворені за традиційними моделями українського словотворення. Аналіз семантики та структури авторських лексичних інновацій виявив прагнення письменника розширити зображально-виражальний спектр української мови, вибудовувати власну індивідуально-авторську картину світу.

Література:

1. Бирик С. П. Усна літературна мова в українській культурі повсякдення / С. П. Бирик. – Ніжин : Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. – 589 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [уклад. і гол. ред. В. Г. Бусел]. – К.; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2003. – 1440 с.
3. Винниченко В. К. Твори: в 2-х т. – Т. 1 / В. К. Винниченко. – К. : Дніпро, 2000. – 584 с.
4. Винниченко В. К. Вибрані твори: Оповідання. Повість. Романи / В. К. Винниченко. – К. : Грамота, 2005. – 929 с.
5. Винниченко В. К. Вибрані твори / В. К. Винниченко. – Харків : Веста: Вид-во «Ранок», 2003. – 352 с.
6. Вихованець І. Р. Теоретична морфологія української мови : Академічна граматики укр. мови / І. Р. Вихованець, К. Г. Гороньська. – К. : Унів. вид-во «Пульсари», 2004. – 400 с.
7. Гнідан О. Д. Володимир Винниченко: Життя. Діяльність. Творчість / О. Д. Гнідан, Л. С. Дем'янівська. – К. : Четверта хвиля, 1996. – 256 с.
8. Горпинич В. О. Морфологія української мови : Підручник для студентів вищих навчальних закладів / В. О. Горпинич. – К. : ВЦ «Академія», 2004. – 336 с.
9. Єрмоленко С. Я. Українська мова. Короткий тлумачний словник лінгвістичних термінів / С. Я. Єрмоленко, С. П. Бирик, О. Г. Тодор. – К. : Либідь, 2001. – 224 с.
10. Словник української мови: В 11 т. – К. : Наукова думка, 1970–1980.
11. Словник української мови: У 20 т. – Т. 1–3. – К. : Наукова думка, 2010–2013.
12. Сучасна українська літературна мова : Підручник / А. П. Грищенко, Л. І. Мацько, М. Я. Плющ та ін. – 2-ге вид. перероб. і допов. – К. : Вища шк., 1997. – 493 с.

УДК 81-11

Л. Бабій,

Національний педагогічний університет імені В. Гнатюка, м. Тернопіль

ФРЕЙМОВИЙ ПІДХІД ДО МОВНОЇ КАТЕГОРИЗАЦІЇ

У статті розглядається особливості застосування фреймової семантики як методу когнітивного та семантичного моделювання. Аналізуються підходи Ч. Філлмора та Т. ван Дейка до категорії фреймів.

Ключові слова: фрейм, фреймова семантика, когнітивний, когнітивна лінгвістика.

В статье рассматриваются особенности применения фреймовой семантики как метода когнитивного и семантического моделирования. Анализируются подходы Ч. Филлмора и Т. ван Дейка к категории фреймов.

Ключевые слова: фрейм, фреймовая семантика, когнитивный, когнитивная лингвистика.

In the article we analyze the application of frame semantics as a method of cognitive and semantic modeling. We consider the approach of Ch. Fillmore and T. van Dijk to the category of frames.

Key words: frame, frame semantics, cognitive, cognitive linguistics.

Вивчаючи систему категоризації, можна отримати прийоми та способи оперування знаннями в процесі пізнання навколишнього світу. Аналіз типів представлення знань у вигляді когнітивних моделей є продуктивним для вирішення питання про режим збереження і організації інформації в свідомості людини. Саме тому, пропонуючи новий погляд на проблему співвідношення мови і свідомості, когнітивний напрям у лінгвістичних дослідженнях набув небувалої популярності в останній чверті ХХ століття.

У пошуках способів пояснення людського мислення американський дослідник М. Мінський, з іменем якого пов'язують застосування терміну «фрейм», запропонував зробити основні структурні елементи, які створюють фундамент для розгортання процесів сприйняття, зберігання інформації, мислення і розроблення мовних форм спілкування, більшими і з чіткішою структурою, а їхній фактичний і процедуральний зміст тісніше зв'язати [5, с. 1].

«Центральною ідеєю когнітивістики стало уявлення про те, що наші знання організуються за допомогою певних структур – когнітивних моделей. Фрейм, прототип, категорія – це лише наслідки такої структури нашого мислення. Будь-яка категоризація світу, у будь-якій галузі науки здійснюється за допомогою когнітивних моделей та схем» [5, с. 17].

Навіть коли йдеться про значення мовної одиниці, воно стає зрозумілим лише в контексті інших когнітивних структур. Значення слів, зазначає М. Болдирев, співвідносяться з певними когнітивними контекстами – когнітивними структурами або блоками знання, які стоять за цими значеннями і забезпечують їх розуміння.